

מיישוב למדינה – אחדות ומחלוקת

היסטוריה ממלכתי | שאלון 022261

מצגת לימוד לבגרות

שקף 1 מתוך 24

יחידה 1

מוכנות היישוב היהודי לקבל עצמאות

יחידה 3

מיישוב למדינה - רקע

יחידה 5

דרכי ההתמודדות עם המנדט

יחידה 7

המאבק נגד המנדט בשנות ה-40

יחידה 2

טענה

יחידה 4

אחדות ומחלוקת ביישוב

יחידה 6

הכרזת המדינה וראשית המדינה

יחידה 8

מהכרזה למלחמה

ציר זמן מתוך חומר הלימוד (1 מתוך 2)

הציר מסודר לפי תחילת האירוע או התקופה (תקופות יכולות לחפוף). הנוסח מחומר הלימוד; התאריכים 14.5 ו-15.5.1948 לפי הספרייה הלאומית ומוזיאון ההגנה.

ציר זמן מתוך חומר הלימוד (2 מתוך 2)

הציר מסודר לפי תחילת האירוע או התקופה (תקופות יכולות לחפוף). הנוסח מחומר הלימוד; התאריכים 14.5 ו-15.5.1948 לפי הספרייה הלאומית ומוזיאון ההגנה.

1 מוכנות היישוב היהודי לקבל עצמאות

יש מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית, כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי-חברתי, בשלות של התודעה הלאומית. אם יפלו צבאות ערב, תהיה זו פלישה למדינה עצמאית וריבונית, והדבר יקל על גיוס דעת הקהל העולמית לבלימת הפלישה. כינון מדינה ריבונית יאפשר גיוס חובה והגדלה של הכוח היהודי הלוחם, שהיו הכרחיים בתנאי המלחמה הקשים.

2 מוכנות היישוב היהודי לקבל עצמאות - המשך

כינון מדינה ריבונית יאפשר פתיחת השערים לעלייה ובעקבותיה יגדל הכוח הלוחם. כינון מדינה ריבונית יאפשר הטלת מיסי חובה למימון של חלק מהוצאות המלחמה

1 טענה

שאין בכוונתו לפרק את הפלמ"ח
אלא את מטה הפלמ"ח, כי זהו צעד
הכרחי ונכון

2 מיישוב למדינה - רקע

בשנות ה-40 התמודד היישוב עם
שאלת המדינה היהודית: כיצד
להשיגה ומה יהיה אופיה.
פילוג בין הזרמים: ההסתדרות
והמפא"י מול הרוויזיוניסטים,
והמחתרות מול ההנהגה הממסדית.

מיישוב למדינה - אחדות ומחלוקת - המשך

1 אחדות ומחלוקת ביישוב

אחדות: שיתוף פעולה במוסדות הלאומיים (הסוכנות, ההסתדרות, ההגנה), נגד המנדט. מחלוקת: הסזון (1944-1945) - פעולת ההגנה נגד האצ"ל; תנועת המרי העברי (1945-1946) - שיתוף פעולה של ההגנה, האצ"ל והלח"י נגד הבריטים; פירוק האצ"ל והלח"י על ידי הממשלה הזמנית (תהליך שנמשך במהלך 1948, אחרי הכרזת המדינה). ההחלטה על הקמת ממשלה זמנית והכרזת המדינה איחדה את היישוב סביב מטרה לאומית משותפת.

2 דרכי ההתמודדות עם המנדט

ההסתדרות ומפא"י: שיתוף פעולה מדיני ודיפלומטי עם בריטניה ובין-לאומי. הרוויזיוניסטים והאצ"ל: מאבק מזוין ומחתרתי נגד הבריטים. ההגנה: הכשרות, עזרה לעלייה בלתי חוקית, התיישבות חופשית.

מיישוב למדינה – אחדות ומחלוקת - המשך

1 הכרזת המדינה וראשית המדינה

מועצת העם החליטה על הכרזת מדינה עם סוף המנדט, 14 במאי 1948.
מלחמת העצמאות החלה בסוף נובמבר 1947, למחרת החלטת החלוקה, ונמשכה עד הסכמי שביתת הנשק (מחצית ראשונה של 1949);
הכרזת המדינה (14.5.1948) ופלישת צבאות ערב (15.5.1948) היו ציון מרכזי בתוכה.
היישוב הפך למדינה: ממשלה זמנית, צה"ל כצבא המדינה, כנסת נבחרת.

2 המאבק נגד המנדט בשנות ה-40

הספר הלבן (1939): הגבלת עלייה וקרקעות - היישוב הגיב במאבק.
עלייה בלתי חוקית (העפלה): ספינות מעפילים, מחנות מעצר בקפריסין.
תנועת המרי (1945-1946): שיתוף פעולה של ההגנה, האצ"ל והלח"י נגד הבריטים.

למה הפרשה עוררה מחלוקת כה עזה

ההחלטה של בן-גוריון לירות על האוניה הביאה לירי הדדי, הרוגים ופצועים ולאובדן נשק חיוני למדינה. הפרשה כמעט הפכה למלחמת אזרחים, בעיצומה של מלחמה הרת גורל.

הנהגת היישוב ראתה בסירוב אצ"ל למסור את הנשק סירוב לקבל את מרות הממשלה, וניסיון למרד. בגין ראה בכך רדיפה פוליטית נגד הימין.

ביוני 1948 הגיעה אלטלנה לכפר ויתקין ובה נשק ואנשי אצ"ל, בתקופת שילוב הארגון בצה"ל. מחלוקת על מסירת הנשק התפתחה לעימותים עם צה"ל. האוניה הפליגה לחוף תל אביב, שם הופגזה בפקודת בן-גוריון ועלתה באש.

רקע לאירוע: ויקיפדיה באנגלית, Altalena Affair; נימוקי המחלוקת: אוסף שאלון 2261.

מיישוב למדינה - אחדות ומחלוקת - המשך

מהכרזה למלחמה

כ"ט בנובמבר 1947: החלטת החלוקה באו"ם.

מלחמת האזרחים (1947-1948): קרבות בין יהודים לערבים בארץ.

הכרזת המדינה (14.5.1948); פלישת צבאות ערב (15.5.1948): תחילת השלב של מלחמת העצמאות מול צבאות ערב (המלחמה עצמה החלה ב-30.11.1947).

הערת תיקון: ההכרזה הייתה ב-14.5.1948 והפלישה ב-15.5.1948 (בחצות עם סיום המנדט), לא באותו יום; הלחימה החלה כבר ב-30.11.1947. מקורות: הספרייה הלאומית

; <https://www.nli.org.il/he/discover/israel/israeli-history/israel-wars/independence-war>

<https://www.hahagana.org.il/independencewar/?itemId=49637> מוזיאון ההגנה

מושגי מפתח לחזרה

טענה

השאלה המקורית מהשאלון | שאלון 2261 | חורף תשפ"ב

השאלה המקורית

- 8. מבית לאומי למדינה – מחלוקות
- א. לאחר פירוק "תנועת המרי העברי" גברה המחלוקת בין ארגון ההגנה ובין ארגוני האצ"ל והלח"י בנוגע למאבק הצבאי נגד השלטון הבריטי.
- מה הייתה העמדה של כל אחד משני הצדדים במחלוקת? הסבר טיעון אחד של כל אחד מן הצדדים במחלוקת זו.
- (16 נקודות)
- ב. הסבר שני נימוקים של דוד בן-גוריון להכרזה על הקמת המדינה ביום ה' באייר תש"ח (14 במאי 1948), ושני נימוקים של התומכים בדחייה של הכרזה זו למועד אחר.
- בסס את הנימוקים על עובדות היסטוריות. (17 נקודות)

תשובות מוצעות

- 8. מבית לאומי למדינה - מחלוקות
- א. המחלוקת בין ארגון ההגנה ובין ארגוני האצ"ל והלח"י בנוגע למאבק הצבאי בשלטון הבריטי:
- עמדת / טענת ארגון ההגנה - צריך להיאבק בבריטים בזירה המדינית הבין-לאומית, ולהמשיך את ההתיישבות וההעפלה, אך לא לפגוע ישירות באנשים ובמתקנים הצבאיים הבריטיים.
- עמדת / טענת ארגוני האצ"ל והלח"י - צריך להיאבק בבריטים בכל הדרכים, כולל פגיעה ישירה בחיילים, באנשי מנהל בריטים, במתקנים צבאיים ובמוסדות.
- הטיעונים / הנימוקים של ארגון ההגנה:
- הקמת מדינה יהודית תובטח רק באמצעות פעולות מתואמות בארץ-ישראל ובזירה המדינית, בהנחיית מוסדות התנועה הציונית.
- הקמת המדינה היהודית מותנית בהתמקדות בעלייה ובהתיישבות.
- פגיעה בחיילים ובאנשי מנהל בריטים תפגע באופי המוסרי של המאבק, ותצמצם את התמיכה במפעל הציוני.
- פגיעה ישירה בבריטים תחמיר את תגובת הבריטים ועלולה לגרור עימות ישיר עימם, שיסכן את המפעל הציוני.

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- הטיעונים / הנימוקים של ארגוני האצ"ל והלח"י:
- אין כל סיכוי להידברות עם בריטניה, ורק מאבק מתמשך בכל הדרכים יביא לסיום השלטון הבריטי.
- מאבק בכל הדרכים יחייב את הבריטים לתגבר את הכוחות בארץ. תגבור הכוחות יכביד על התקציב של בריטניה, יגרור ביקורת מצד דעת הקהל בבריטניה ויזרז את סיום המנדט בארץ־ישראל.
- דרך מאבק זו הוכיחה את עצמה במאבקן של תנועות לאומיות אחרות.
- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 57, 62-63; לילך 2, עמ' 48, 64, 68; מט"ח 2, עמ' 77-78; רכס 2, עמ' 73-76; שזר 2, עמ' 53.
- ב. נימוקים של דוד בן גוריון להכרזה על הקמת המדינה ביום ה' באייר תש"ח (1948):
- הצורך למלא את החלל השלטוני שייווצר עם סיום המנדט הבריטי ב־15 במאי 1948.
- החשש שברית המועצות עלולה לסגת מתמיכתה ועל כן דחיית ההכרזה תהיה החמצה לדורות.
- מוכנות היישוב היהודי לקבל עצמאות: יש מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית, כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי־חברתי, בשלות של התודעה הלאומית.

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווין משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- אם יפלו צבאות ערב, תהיה זו פלישה למדינה עצמאית וריבונית, והדבר יקל על גיוס דעת הקהל העולמית לבלימת הפלישה.
- כינון מדינה ריבונית יאפשר גיוס חובה והגדלה של הכוח היהודי הלוחם, שהיו הכרחיים בתנאי המלחמה הקשים.
- כינון מדינה ריבונית יאפשר פתיחת השערים לעלייה ובעקבותיה יגדל הכוח הלוחם.
- כינון מדינה ריבונית יאפשר הטלת מיסי חובה למימון של חלק מהוצאות המלחמה.
- נימוקים של התומכים בדחייה של הכרזה זו למועד אחר:
- הידיעה שצפויה התקפה משולבת של צבאות ערב, הובילה לחשש שהמדינה לא תוכל לעמוד בהתקפה זו.
- לחץ מצד מחלקת המדינה של ארצות הברית לדחות את ההכרזה ולאמץ שלטון נאמנות, ואיומים בהטלת אמברגו על משלוחי נשק והעברת כספים מיהודי ארצות הברית.
- חשש מעמדת האו"ם ומהטלת סנקציות בין-לאומיות על מדינת ישראל.

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- מידע על הכוונה של עבדאללה מלך ירדן לסגת מהחלטתו שלא להצטרף לפלישה של צבאות ערב אם יוכרז על הקמת מדינת ישראל.
- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 111; לילך 2, עמ' 93-94; מט"ח 2, 105-109; רכס 2, עמ' 116-117; שזר 2, עמ' 89-90.
- א. הסבירו את הסיבות שבגללן החליטו מנהיגי המחתרות (ההגנה, האצ"ל והלח"י) לשתף פעולה לאחר תום מלחמת העולם השנייה, והציגו סיבה אחת שבגללה הפסיקו המחתרות לשתף פעולה. (15 נקודות)
- ב. לפניכם קטע מקור ובו איגרת ששלח דוד בן גוריון לחבר פלמ"ח ב-17 באוקטובר 1948.
- חבר יקר
- אני מודה לך מקרב לב על ברכתך "ברכת פלמ"חניק פצוע הנמצא באחד מבתי ההבראה". יקרה לי הברכה שבעתיים על שהיא באה מחייל יהודי, ומחייל יהודי פצוע. אני מקווה שתבריא בשלמות ותשוב בקרוב למשמרתך וליחידתך - ותסייע להביא את מלחמת המגן שלנו לידי גמר. [...]
- בדברים אלה הייתי מסתפק אילולא הוספת לברכתך את המילים המעטות "עשה טובה ואל תפרק את הפלמ"ח". אני מניח שאינך יחיד בפלמ"ח שיש לו משאלה זו. ואנסה עד כמה שאפשר לברר [להבהיר] את הדבר. [...]

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

● אין עשן בלי אש. מה שסופר לך על דבר פירוק פלמ"ח - הוא בדותא [שקר], אבל יש כנראה משהו שלא סיפרו לך, ואני רוצה לא רק לספר לך עליו, אלא גם להסבירו.

● הכוונה היא למטה הארצי של פלמ"ח ולתפקידים שמילא לפני הקמת צבא הגנה לישראל - וכמה חברים בפלמ"ח רוצים להמשיך משטר זה גם עכשיו, מבלי לראות את שני השינויים הגדולים שחלו בינתיים: (1) הקמת מדינת ישראל; (2) הקמת צבא הגנה לישראל (במקום הגנה במחתרת) - שינויים ששינו את כל חיינו בארץ ואינם מצריכים ואינם מרשים עוד לשמר [את] צורות הארגון והמשטר שנתקיימו בפלמ"ח לפני היות המדינה ולפני היות הצבא. [...]

● המטה הארצי של הפלמ"ח אינו יכול עוד לתת הוראות אופרטיביות, פקודות מבצע צבאיות, לחטיבות הפלמ"ח. צבאנו מאורגן עכשיו ב"חזיתות", ולכל חזית יש מטה חזית, ומטה זה נותן את ההוראות לכל החטיבות הנמצאות ברשותו, לפי התוכנית העליונה שמחליט עליה המטה הכללי של צבא הגנה לישראל. וכשיש מטה כללי, ומטה של חזית ומטה של החטיבה - אין צורך ואין אפשרות שמטה אחר, כגון הפלמ"ח, ייתן אף הוא הוראות בשעת מלחמה. כן גם אין המטה הארצי של הפלמ"ח יכול לגייס אנשים לפלמ"ח כפי שעשה עד הגיוס הכללי [לצה"ל]. [...]

תשובות מוצעות

● כל אלה המנסים להצדיק את המשכת קיומו הנפרד של מטה ארצי לפלמ"ח אומרים שלפלמ"ח יש ערכים חלוציים-התיישבותיים שאין לחטיבות אחרות, וכדי לקיים אותן יש צורך בסידור תרבותי נפרד. [...] אולם עד כמה שידוע לי, אין שום איש טוען (בגלוי, בכל אופן) שהפלמ"ח מהווה מפלגה פוליטית או יחידה אידאולוגית נפרדת. [...] על פי מה שביררתי בנוגע לשאלה זו עם מפקדי הפלמ"ח - הם שוללים רעיון נפסד זה תכלית שלילה.

● בברכה

● ד' בן גוריון

● (מעובד על פי: ש' קולת [עורכת], הרעיון הציוני והקמת מדינת ישראל, כרך ב, מעלות, תשמ"ה, עמ' 319-322)

● על פי קטע המקור, הציגו את הטיעון (טענה ושני נימוקים) של דוד בן גוריון, בנוגע לפירוק הפלמ"ח.

● הציגו טיעון נגד (טענה ונימוק).

● ($\frac{1}{3}$ \$18 נקודות)

● 7. מיישוב למדינה - אחדות ומחלוקת

תשובות מוצעות

- א. הסיבות שבגללן החליטו מנהיגי המחתרות לשתף פעולה לאחר תום מלחמת העולם השנייה: תגובה על מדיניות בריטניה לאחר מלחמת העולם השנייה (הכרזת בוויין).
- ההכרה בצורך הדחוף במדינה שתהיה מקלט לעם היהודי.
- ההכרה בנחיצותה של פעולה משותפת ומתואמת בין כל המחתרות כדי לבצע פעולות בהיקף ובעוצמה גדולים, שישפיעו על הבריטים ועל דעת הקהל העולמית.
- סיבות שבגללן הפסיקו המחתרות לשתף פעולה:
- בין שלושת הארגונים היה מתח מתמיד, וגם לאחר שהוקמה המסגרת המשותפת ראה כל אחד מהם באופן שונה את הדרך להשגת המטרה.
- בעקבות "השבת השחורה" הנהגת היישוב הגיעה למסקנה שהמאבק המשותף לא שינה את המדיניות של בריטניה ועלול לסכן את המפעל הציוני. הנהגת היישוב דרשה לחזור למדיניות הקודמת ("מאבק צמוד") ולנתק את הקשר בין ההגנה ובין שני הארגונים האחרים.
- פיצוץ מלון המלך דוד העמיק את הקרע ואת חוסר האמון בין המחתרות.

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 56-60; לילך 2, עמ' 60-64; מט"ח 2, עמ' 75-77; רכס 2 עמ' 72-76; שזר 2, עמ' 52-53, 55-59.
- ב. הטיעון של דוד בן גוריון בנוגע לפירוק הפלמ"ח על פי קטע המקור:
- טענה: שאין בכוונתו לפרק את הפלמ"ח אלא את מטה הפלמ"ח, כי זהו צעד הכרחי ונכון.
- נימוקים:
- הקמת מדינת ישראל והקמת צבא המאחד את כל הכוחות הלוחמים מחייבים שינוי ארגוני, ואי אפשר לשמור על צורת הארגון והפיקוד של הפלמ"ח כפי שהיו לפני כן.
- לצבא החדש יש מטה כללי שמנהל את המלחמה על פי קו מוסכם, ופיקוד אזורי שמאורגן לפי "חזיתות" וסמכות בלעדית לגייס אנשים לצבא, ואין צורך או אפשרות לקיים לצידו מטה אחר.
- מכיוון שגם אנשי הפלמ"ח עצמם לא טוענים שהפלמ"ח הוא יחידה פוליטית נפרדת בתוך הצבא, אין היגיון ואין צורך במטה פיקוד נפרד שישמור על ערכים ותרבות מיוחדים לפלמ"ח ושונים משל כלל הצבא.
- טיעון נגד:

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- טענה: אין לפרק את מטה הפלמ"ח. פירוק מטה הפלמ"ח אינו הכרחי והוא עלול להוביל לפגיעה בצבא ובמאמץ המלחמה. נימוקים:
- לפלמ"ח יש אופי ייחודי, במשך השנים הוא פיתח תרבות מיוחדת ואופני פיקוד ולחימה המיוחדים לו.
- חטיבות הפלמ"ח הוכיחו את עצמן במהלך המלחמה ביחידות העילית שהיו חוד החנית של הכוח הלוחם של היישוב ולאחר מכן של צה"ל. פירוק מטה הפלמ"ח יוביל לביטול ייחודן של יחידות הפלמ"ח ולפגיעה באיכותן.
- פירוק מטה הפלמ"ח נובע משיקולים פוליטיים ולא ענייניים ועל כן אינו הכרחי (רבים מאנשי הפלמ"ח היו מזוהים עם מפ"ם שהתחרתה במפא"י – מפלגתו של בן גוריון).
- פירוק הפלמ"ח עלול לגרום שבעיצומה של המלחמה יפרשו מן הצבא כמה קצינים בכירים מובחרים. דבר זה יפגע בכושרן של הצבא ובמאמץ המלחמתי.
- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 116, 120; לילך 2, עמ' 97-98; מט"ח 2, עמ' 115-116; רכס 2 עמ' 134; שזר 2, עמ' 92-95.

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

נושאי המצגת

- מוכנות היישוב היהודי לקבל עצמאות
- מיישוב למדינה - רקע
- אחדות ומחלוקת ביישוב
- דרכי ההתמודדות עם המנדט
- הכרזת המדינה וראשית המדינה
- המאבק נגד המנדט בשנות ה-40

- הסבר תופעה או סיבות בעזרת החומר שלמדתם
- ביסוס הטענה בציטוט או התייחסות ישירה לקטע
- נימוק עמדה באמצעות מושגים מקצועיים

✗ כותבים את ההגדרה (הצג) מתוך הקטע במקום מהחומר שלמדתם - ההגדרה חייבת לבוא מהלימוד.

✗ מציינים את המושג בלי להציג אותו - ציון בלבד לא מספיק.

✗ שוכחים לקשר את ההסבר לקטע עצמו - חובה ציטוט או התייחסות ישירה לקטע.

✗ כותבים תשובה כללית בלי המושגים המקצועיים מהמחווון.

לצפייה

צפו בסרטון "ד"ר דני אשר על שלהי השלטון הבריטי והכוחות בארץ ישראל" - גם בעמוד הנושא, בלשונית "סרטון".

<https://www.youtube.com/watch?v=j6PBRti7US0>

הסרטון הוא קישור חיצוני (YouTube) ולא נבדק מול תוכן השאלון או מחוון משרד החינוך.

עברו שוב על נושאי המצגת, תרגלו במשחקים, ונסו את שאלת הבגרות בעמוד הנושא.
בהצלחה!